

Mae Casgliad y Gwasanaeth Cenedlaethol Cymru, (1947-61/63) a grëwyd gan Age Cymru Dyfed, wedi'i wneud yn bosib diolch i Gronfa Dreftadaeth y Loteri Genedlaethol.

Dyddiad y cyfweiliad: Medi 2025

Lleoliad: Glanamman, Caerfyrddin

Cyfwelydd: Neil Davies

Camera: Hugh Morgan

Cyril Stuart

Y gatrawd barasiwt

1950 i 1952

Glanamman, Caerfyrddin

“Y peth gorau a ddigwyddodd i mi erioed. Dysgodd lawer i mi amdanaf fy hun.”

Methodoleg: Casglwyd stori Cyril am ei profiad fel rhan o gatrawd barasiwt trwy cyfweiliad yn eu cartref yn Nghlanamman. Roedd Cyril yn 93 oed ar adeg yr ymweliad.

Mae'r awdur wedi groeswiro atgofion Cyril gyda ffynonellau gwybodaeth ychwanegol er mwyn cael darlun gwell o profiad Cyril fel barasiwtwyr.

Gwnaeth y cyfweliad gyda Cyril wedi cael eu recordio ar ffilm.

Mae'r awdur wedi crynhoi rhywfaint o'r sgwrs o'r cyfweliad, lle mae Cyril yn cael ei ddyfynnu yn y naratif hwn.

Cefndir

Ganwyd Cyril yn Dagenham, Dwyrain Llundain ym mis Rhagfyr 1931. Tyfodd i fyny mewn teulu clos, gweithgar o chwech, a oedd yn byw mewn tŷ cyngor cymedrol. Roedd ei dad yn weithiwr modurol yn ffatri foduron Ford yn Dagenham. Roedd cyfoeth wedi'i wasgaru'n denau yn y 1930au ac yn unol â'r rhan fwyaf o deuluoedd, roedd yr amseroedd yn galed. Fodd bynnag, fel plentyn, aeth yr realiti hon am fywyd heibio iddo.

“Roedden nhw'n amseroedd caled. Doedden ni ddim yn teimlo ei fod yn amseroedd caled oherwydd doedden ni ddim yn gwybod dim byd gwahanol fel plant. Fe'n ganwyd i mewn i hynny a dyna sut mae bywyd. Roedden ni'n blant hapus.”

Yn saith oed, mae Cyril yn cofio y dechrau o'r Ail Ryfel Byd. Parhaodd bywyd ac mae ganddo lawer o atgofion o flynyddoedd y rhyfel. Mae rhain yn cynnwys atgofion o'r RAF a'r Luftwaffe yn brwydro yn yr awyr uwchben Llundain.

Gadawodd Cyril yr ysgol yn bedair ar ddeg oed. Newid sy'n anodd ei ddychmygu yng nghymdeithas heddiw. Eisteddodd i lawr gyda'i dad i benderfynu pa fath o swydd yr oedd am ei gwneud.

“Yn bedair ar ddeg oed, dywedodd fy Nhad wrtha' i 'Beth wyt ti'n mynd i'w wneud fel swydd, mab?' Dywedais i, 'Dydw i ddim yn siwr Dad. Dywedodd e, 'Rwy'ti wastad yn chwarae o gwmpas yn y gegin, pam na fyddi di'n Gogydd?' Dywedais ie iawn, ac yn ffodus roedd e'n adnabod rhywun oedd yn gweithio yng ngwesty Y Dorchester.”

Felly, yn fuan ar ôl y sgwrs honno, dechreuodd Cyril brentisiaeth yng ngwesty enwog Y Dorchester.

“Dyna lle roeddwn i o bedair ar ddeg i ddeunaw oed.”

Er ei fod yn brysur yn gweithio yn y Dorchester, roedd Cyril â diddordeb yn y Fyddin.

“Ymunais â chadetaid y Fyddin yn bedair ar ddeg oed hefyd ac roeddwn i'n bocsio iddyn nhw.”

Wrth fyfyrion ar ei blentyndod, mae Cyril yn onest am ei hunan yn ei ardegau.

“Roeddwn i'n ddiereidus. Roedd gen i ddau frawd hŷn a ddysgodd i mi sut i ofalu amdanaf fy hun ac roeddwn i'n gallu. Os oeddech chi eisiau sgrap, fi oedd eich dyn chi.”

Dechreuodd agweddau cadarnhaol y Fyddin lunio cymeriad Cyril:

“Dysgodd ymuno â chadetaid y Fyddin wers i mi. Mwynheais bob munud ohono a dysgodd y rhan bocsio ychydig o ddisgyblaeth i mi. Mor dda ag y gallech feddwl eich bod chi, mae yna rywun bob amser a all roi 'hiding' dda i chi!”

O 1947 ymlaen, roedd dynion ifanc a oedd yn cyrraedd deunaw oed yn atebol i orfod mynd i'r fyddin, er mwyn cwblhau cyfnod o Wasanaeth Cenedlaethol. Yn mis Ebrill 1950 roedd yn ofynnol i Filwyr Cenedlaethol wasanaethu o leiaf ddeunaw mis. Codwyd hyn i ddwy flynedd y mis Hydref canlynol, gyda rhyfel Corea yn tynnu'n helaeth ar luoedd gweithlu Byddin Prydain, a oedd eisoes dan bwysau. Roedd gofyniad i ddynion cymwys gyflwyno am brofion meddygol. Pasiodd Cyril y prawf meddygol.

“Roeddwn i'n ddeunaw oed ac yn sydyn disgynnodd llythyr ar garreg y drws yn dweud 'Ewch i'r ganolfan feddygol leol i wneud eich Gwasanaeth Cenedlaethol.’”

Roedd ddim lot o ddewis gan Cyril o ran pa wasanaeth y cafodd ei gongriptom iddo, ac nid oedd e'n hir tan ddaeth y gorchmynion.

“Ewch i Colchester i wneud eich hyfforddiant troedfilwyr deg wythnos. Roeddwn i’n mynd i Colchester i wneud fy hyfforddiant troedfilwyr deg wythnos gyda chatrawd Essex.”

Gwasanaeth Cenedlaethol

Mae cofnod Cyril yn y Fyddin wedi'i farcio'n glir yn ei lyfr cofnodion y Fyddin. Ymunodd â'r Fyddin yn ffurfiol ar 21 Ebrill 1950 yng Ngholchester. Roedd yn 5'10 modfedd o uchder, yn pwyso deg stôn ac roedd ganddo frest 33 modfedd. Yn amlwg, roedd yn ffit ac yn iach ar y pryd. Mae hefyd yn werth nodi iddo deithio i Colchester ar ben ei hun, felly ni chafodd y fantais o gael rhywfaint o gefnogaeth gydfuddiannol gan ffrind.

Mae gan Fyddin Prydain hanes hir gyda thref garsiwn Colchester yn Essex ac ym 1950, roedd yn gartref i sefydliad hyfforddi a hyfforddodd Filwyr Cenedlaethol. Profodd digonedd o gyfleusterau milwrol y barics yn hynod ddefnyddiol. Yn fuan byddai dynion fel Cyril yn ffeindio eu hunain yn 'sgwâr-basio' ar sgwâr yr orymdaith, gan ymgymryd â'r cwrs ymosod a dod i adnabod perimedr y barics ar nifer o rediadau. Yn fuan daeth y staff hyfforddi â nhw i fyny i'r safon ffitrwydd ofynnol.

Cafodd Milwyr Cenedlaethol gyfnod o hyfforddiant yn y pethau sylfaenol. Mae Cyril yn cofio ei fod yn ddeg wythnos o hyd ac yn cofio rhai o'r 'uchafbwyntiau'.

“Roeddwn i wastad yn meddwl fy mod i’n ffit ond yn fuan sylweddolais nad oeddwn i. Roedd i’n eithaf dda yn neud yr rhediadau a’r hyfforddiant arfau. Roedd yn sioc, pobl yn gweiddi yn eich wyneb am ba mor ddiwerth ydych chi. Ond sylweddolais fod yr hyn maen nhw’n ei wneud; yn taro chi lawr I codi chi lan eto.”

“Gwnaethon ni ein hyfforddiant deg wythnos ac wedi hynny, allan o’r holl recriwtiad roeddwn i gyda, fi oedd yr unig un a wirfoddolodd ar gyfer y ‘Parasiwtiaid’. Roedd gweddill o’r recriwtiad yn cael eu haddurniadau gwyrdd ac yn mynd mas i Burma. Felly, roeddwn i’n meddwl y byddai’n llawer gwell gen i fod yn neidio allan o awyrennau na bod yn y jyngl.”

Mae cofnod hyfforddi Cyril yn y Fyddin yn dangos iddo gwblhau hyfforddiant sylfaenol ar 3ydd Gorffennaf 1950. Dros y deg wythnos o hyfforddiant, roedd wedi gwneud sawl ffrind. Denodd ei benderfyniad i wirfoddoli ar gyfer y Parasiwtiaid rai sylwadau.

“Wel, doedden nhw ddim yn gallu deall pam roeddwn i eisiau neidio allan o awyrennau. Ond dywedais i fy mod i wastad wedi bod y math o berson i fwynhau her.”

Cafodd yr holl Filwyr Cenedlaethol wnaeth hyfforddi gyda Cyril eu postio, a adawodd Cyril mewn limbo. Roedd yn aros i ymuno â'r cwrs nesaf o ddarpar ymgeiswyr i'r gatrawd Parasiwt.

“Fi oedd yr unig un yno ac roedden nhw’n ei chael hi’n anodd gwybod beth i’w wneud â mi. Felly, fe wnaethon nhw roi band braich blismon catrodol arna i ac yn sydyn roeddwn i’n blismon catrodol. Roeddwn i’n gorymdeithio’r carcharorion o gwmpas, gan wneud yn siŵr eu bod nhw wedi torri eu gwallt ac ni fyddwch chi’n credu hyn ond - eu cael nhw ar eu dwylo a’u pengliniau yn sgwrio eu celloedd a’u blociau gyda brwsys dannedd!”

Tro rhyfeddol o ddigwyddiadau.

“Doeddwn i ddim yn gallu ei gredu. Dyna fi’n ddeunaw oed, yn gorymdeithio’r carcharorion o gwmpas. Bob amser yn eu gwneud nhw’n ‘gorymdeithio’n gyflym!’ mewn amser dwbl!”

Y Gatrawd Barasiwt

Ffurfiwyd y gatrawd ar 1 Awst 1942 gan orchymyn gan y Prif Weinidog amser rhyfel Winston Churchill. Y ddamcaniaeth ar y pryd oedd bod cael llw awyr yn galluogi Cadlywyddion i fewnosod corff o filwyr troedfilwyr hyfforddedig iawn ar faes y gad o'r awyr yn gyflym. Hyfforddwyd parasiwtwyr i fod yn wydn, yn hunangynhaliol ac yn

yмосодol. Disgwyliid iddynt ‘fynd â’r frwydr i’r gelyn’ a dyma’n wir a gyflawnodd y gatrawd. Enillodd y gatrawd barch ac yn ystod yr Ail Ryfel Byd ffurfiodd enw da ofnadwy mewn sawl ymgyrch drwy gydol y cynnydd ar draws Gogledd Affrica, yr Eidal a gogledd Ewrop.

Cwmni Pegasus (cwmni P) - Aldershot, Hampshire

O ystyried y disgwyliadau a roddwyd ar Barasiwtwyr, roedd disgwyl y byddai angen i filwyr a oedd yn ceisio ymuno â’r gatrawd arddangos y rhinweddau unigol sy’n ofynnol gan filwr awyr. Cyflawnwyd hyn trwy herio ymgeiswyr i gwblhau cwrs wythnos o hyd, lle’r oedd ymgeiswyr yn wynebu cyfres o ddeg prawf corfforol heriol. Barnwyd ymgeiswyr ar y rhinweddau hanfodol a wnaeth cael ei son yn gynharach, ac mae’r prawf yn parhau hyd heddiw. Gall y rhai sy’n llwyddo yn yr wythnos anodd hon wisgo beret maroon enwog y lluoedd awyr yn falch.

“Cwmni P. O, roedd hynny’n drygionnus. Unwaith eto, rwy’n credu fy mod i’n gwybod beth roedden nhw’n ei wneud. Maen nhw’n ceisio gwneud i chi roi’r gorau iddi. Os oes yna unrhyw le ar y cwrs lle rydych chi’n dweud, ‘O, alla i ddim mynd ymlaen’, mae’n ‘iawn, ewch yn ôl i’r uned.”

Mae’n werth meddwl am atgofion Cyril o’r cwrs hwn. Mae pasio cwmni P yn gamp arwyddocaol y mae pob darpar Bara, heb eithriad, yn edrych yn ôl arno gyda balchder.

“Gallaf gofio cyrraedd yno, cwmni P. Yn syth roedd yn rhaid i chi ‘Blanco’ (gwynnu) eich offer, gwregysau, gaiters a phopeth. Dangoswyd i ni sut i osod eich offer allan i’w archwilio ac roedd hynny i gyd yn mynd ymlaen tan tua hanner nos. Rydych chi’n codi yn y bore ac yna mae’n eich taro chi. Rydych chi’n gorymdeithio ddwywaith ym mhobman. Rydych chi’n gwneud y cwrs ymosod, nid unwaith yn unig ond rydych chi’n mynd o’i gwmpas dro ar ôl tro. Y peth gwaethaf i mi erioed ei wneud oedd y ras foncyffion. Roedd gan bob un ohonom y togiau hyn. Roedd pedwar ohonom ar bolyn telegraff ac mae’n ras i fyny tair milltir ar gerrig mân rhydd. Mae’r enillwyr yn cael lifft yn ôl i Aldershot ac i fynd i’r pwll nofio. Roedd rhaid i’r gweddill redeg yn ôl. Yn y gym roedd e bob amser yn flinder corfforol. Roeddech chi’n gwybod beth bynnag yr oeddech chi’n mynd i’w wneud y byddech chi’n gorffen yn flinedig yn gorfforol.”

Roedd y rhai a gyrhaeddodd y diwrnod olaf yn wynebu’r farn, a oeddent wedi cyrraedd y safon?

“Aethom i gyd i mewn i’r neuadd ac roedd y bobl a alwasant allan wedi pasio. A fyddech chi’n ei gredu, fi oedd yr enw cyntaf cafodd eu alwyd allan! Doeddwn i ddim gallu gredu e. Doeddwn i byth yn gyflym ond roeddwn i wastad yn rhoi fy nghorau ati.”

Roedd y cyflawniadau’n cronni. Roedd Cyril wedi pasio ei hyfforddiant sylfaenol, wedi ymgymryd â chyfnod byr, llwyddiannus fel blismon catrawd ac yn awr roedd wedi pasio’r her anoddaf hyd yn hyn, cwmni P. Roedd hi’n bryd dysgu sut i ddod yn Barasiwtydd.

Y beret maroon enwog. Cyflwynwyd ei beret i Cyril ar ôl pasio ‘cwmni P’.

Delwedd trwy garedigrwydd - Ceto Militaria

Hyfforddiant parasiwt – RAF Abingdon

“O’r fan honno aethon ni i RAF Abingdon, ysgol neidio. Wythnos o hyfforddiant cyn neidio oedd hi. Roedden ni mewn ffiwslawdd ffug drwy’r dydd. Os oedd hi’n goch...hynny’n golygu ewch! I fyny to’r hangar yma, roedd ganddyn nhw ffan. Byddech chi’n rhoi’r harnais yma ymlaen, ac roedd tua tri deg troedfedd o gwmp. Roedd rhaid i chi neidio, ac

roedd y ffan yn arafu eich cwmp. Wedyn, roedden ni'n gwneud para-roliau, gan neidio oddi ar dyrau drwy'r wythnos gyfan. I gael eich adenydd roedd rhaid i chi wneud wyth naid. Y ddau gyntaf o'r hen falw'n barge o'r amser rhyfel, gyda chawell o dan o. Roedd bump ohonhyn ni yn mynd tu mewn, ac yn mynd i fyny mil troedfedd....a byddech chi'n neidio."

Mae Cyril yn cofio'r naid gyntaf yma.

"Mae'n rhyfedd. Rydych chi'n mynd i mewn i'r cawell, ac mae'r Balw'n yn codi. Mae ar gebl. Does neb yn siarad, rydych chi'n sefyll mewn distawrwydd. Rydych chi'n codi tua dau gant troedfedd, ac mae'n ymddangos bod y gwynt yn siglo'r cawell. Rydych chi'n codi i fyny at eich mil troedfedd. Fi oedd y pumed dyn i neidio, doeddwn i ddim yn gwningen hapus iawn! Mae'r hyfforddwr neidio yn edrych arna i ac yn dweud, 'Dewch ymlaen Stuart, rydych chi wedi gwneud yn dda hyd yn hyn'. Roeddwn i'n mynd, ddylwn i? dylwn i ddim? yn meddwl 'syniad pwy oedd hwn!' Ond meddyliais i, mae'n rhaid i mi fynd, felly sefais yn y drws, ac mae e'n dweud 'Ewch' ar eich ysgwydd ac rydych chi'n mynd. Rydych chi'n mynd i lawr ac yn teimlo mor llawen. Rydych chi wedi goresgyn ofn."

Ar ôl cwblhau'r ail naid o'r balw'n yn llwyddiannus, roedd hi'n amser i'r awyren.

"Gwnaethom un naid ddŵr, un naid nos a phedair arall o'r Dakotas*. Roedd yn frawychus a pheidiwch ag anghofio bryd hynny, doedd gennym ni ddim parasiwtiau brys. Yr un offer â'r rhyfel oedd o."

*Awyren gludo C47 Douglas Dakota.

Llun o ollyngiad parasiwt o 'Dakota' a dynnwyd ychydig flynyddoedd cyn Gwasanaeth Cenedlaethol Cyril.

Delwedd trwy garedigrwydd – Hanes rhyfel ar-lein

Ar ôl cwblhau'r wyth naid, roedd yna parêd a chyflwynwyd adenydd Parasiwt i'r rhai a basiodd. Mae cofnod hyfforddi Cyril yn y Fyddin yn dogfennu'r digwyddiad hwn fel un a ddigwyddodd ar 6ed o Medi 1950.

Bathodyn adenydd y Parasiwt a wisgir gan filwyr sy'n pasio'r cwrs hyfforddi Parasiwt

Delwedd trwy garedigrwydd -
Wikimedia.com

Yn dilyn y parêd pasio allan, cafodd Cyril ei bostio i'r bataliwn cyntaf, a oedd yn cynnal ymarfer maes yn Norfolk.

"Cefais fy bostio i'r bataliwn cyntaf ynghyd â thua deuddeg arall. Ar y pryd roedden nhw ar symudiadau yn Norfolk. Rwy'n cofio i ni gyrraedd yno un noson ac roedd e'n glawio'n drwm. Yn ystod y nos roedd yn rhaid iddyn nhw

guddliwio fel na allai awyren eu gweld. Yn ystod y dydd aeth yr awyren draw i weld a allent eu gweld. Dyna oedd y cyflwyniad i'r bataliwn."

Bataliwn 1af - Catrawd y Parasiwt

Ffurfiwyd y bataliwn ym 1948, ar ôl uno'r 4ydd a'r 6ed bataliwn. Yn y blynyddoedd dilynol, gwelodd milwyr Para 1af wasanaeth gweithredol yng Nghyprus a'r Aifft. Aeth y bataliwn ymlaen i berfformio sawl taith cadw heddwch gyda'r Cenhedloedd Unedig. Erbyn 1950 roedd catrawd y Parasiwt ei hun yn gweithredu tair bataliwn llawn amser, yn ogystal â nifer o unedau wrth gefn wedi'u lleoli o fewn y Fyddin Diriogaethol. Integreiddiwyd y gatrawd i mewn i frigâd y Parasiwt Annibynnol 16eg.

Er bod Cyril wedi pasio Cwmni P a'r cwrs Parasiwtwyr, ar ymuno â'r Para 1af, roedd mwy o hyfforddiant i'w wneud. Roedd yn ofynnol i filwyr a oedd yn ymuno â'r gatrawd wella eu sgiliau troedfilwyr hyd at y safon sy'n ofynnol gan gatrawd awyr.

"Pan gyrhaeddodd chi'r 'paras', roedd rhaid i chi fynd trwy gyfnod arall o hyfforddiant troedfilwyr. Roedd rhaid i chi allu defnyddio pob arf troedfilwyr oedd ar gael. Y gwn Sten, y gwn Bren, mortar dwy fodfedd, y math yna o beth. Fe wnaethon ni daflu tua hanner dwsin o grenadau llaw ar yr ystod saethu."

Mae Cyril yn cofio digwyddiad penodol wrth hyfforddi gyda'r Mortariaid,

"Roedd pedwar ohonoch chi ar y maes saethu ar un adeg. Un sy'n tanio ac mae rhif dau yn rhoi'r bom i mewn. Cafodd y pedwar ohonom eu gwahanu'n ddau dîm. Fi oedd rhif dau, felly rhoi'r bom i mewn a thanio yna ail-lwytho. Es i roi (y bom) i mewn ac ni fyddai'n mynd i mewn. Troais at y Rhingyll a dweud, 'fydd e ddim yn mynd i mewn'. Gwaeddodd, 'Cliriwch y maes, arhoswch chi'ch dau yno'. Doedd y bom cyntaf ddim wedi mynd!

Roedd rhaid i'r ddau ohonom aros yno nes i'r Rhingyll wisgo ei offer amddiffynnol. Daeth e allan ac roedd rhaid i ni ei godi (y bom) a'i tipiwch mewn i'w ddwylo. Ymdeithiodd i lawr y maes saethu, gwnaeth be oedd rhaid iddo neud a'i ffrwydro i fyny. Meddyliais 'O, pam fi!'"

Set mortar 2 fodfedd o gyfnod yr Ail Ryfel Byd, ynghyd â'r bom a fu bron â gwneud llanast i Cyril.

Delwedd trwy garedigrwydd – IMA-USA.com

Dyna oedd un o gyfres o alwadau agos a oroesodd Cyril, yn ystod ei yrfa yn y Paras...

Ffotograff mae Cyril wedi'i gadw o'r dyddiau cynnar. Parasiwtwyr yn mynd ar gludwr milwyr Fairchild C82 mewn maes awyr anhysbys. Roedd yr USAF yn gweithredu'r awyrennau hyn ar gyfer hyfforddiant awyr.

Parhaodd yr hyfforddiant troedfilwyr nes i orchymyn sydyn gael ei roi.

“Parhaodd y math yna o hyfforddiant nes i ni gael 72 awr o absenoldeb yn sydyn a chael gwybod ein bod ni’n mynd i Cyprus. Rwy’n credu bod Shah Persia yn mynd i genedlaetholi’r meysydd olew ac roedden nhw’n mynd i ruthro allan y 16eg Frigâd Parasiwt Annibynnol. Mae’n debyg i wneud iddo gredu ein bod ni’n mynd i wneud diferyn.”

Roedd asesiad Cyril yn eithaf cywir. Mewn gwirionedd, roedd tensiynau dros ddiwydiant Olew Iran yn cynyddu. Ym mis Mawrth 1951, pleidleisiodd senedd Iran i genedlaetholi’r Cwmni Olew Eingl-Iranaidd (AIOC). Yn ogystal, roedd dicter cynyddol yn erbyn Prydain, yn datblygu ledled y dwyrain canol. Roedd llywodraeth Prydain yn wynebu pwysau i ymateb i’r bygythiad hwn yn erbyn dylanwad Prydain dros gynhyrchu olew ac awydd cynyddol gwledydd Arabaidd am annibyniaeth genedlaethol. Yn y pen draw, byddai’r frwydr hon yn datblygu yn Rhyfel trychinebus Suez ym 1956 a thynnu asedau Prydain yn ôl o’r rhanbarth yn araf.

“Aethom i lawr i Portsmouth, rwy’n credu, ac ar gludwr awyrennau, HMS Warrior, a oedd i fod i gael ei sgrap ond oedd yn cael ei ddefnyddio i gael y frigâd allan yno.”

Cyprus

Yr hyn a ddigwyddodd yn y pen draw oedd bod tensiynau wedi lleihau, ac anfonwyd 1 Para i Cyprus i ymgymryd â dyletswyddau cadw heddwch. Roedd Cyprus yn profi cyfnod arall o aflonyddwch, lle parhaodd gwahanol garfannau i gynnal gwrthdaro treisgar. Arhosodd Cypriaid Twrcaidd a Groegaidd yn anghytuno ac roedd y sefyllfa ar yr ynys yn llawn tensiwn. Ysgogodd y sefyllfa ansefydlog anfon heddwch Prydeinig ar frys.

Nid oedd y fordaith i Cyprus yn gwbl syml.

“Gallaf gofio Bae Biscay. Unwaith i mi sylwi ar y siglo, ni allwch ei gael allan (o’ch meddwl). Doeddwn i ddim yn sâl ond beth bynnag, fe gyrhaeddodd ni Cyprus. Rwy’n ein cofio ni’n gwneud hyfforddiant haul gorfodol, i atal unrhyw unrhyw llosgi haul.”

Ar ôl cyrraedd yr ynys, glaniodd 1 Para a chawsant eu hanfon mewn tryc i wersyll tramwy.

“Cawsom ein dadlwytho ar yr hyn rwy’n ei ddisgrifio fel tryciau gwartheg. Aethpwyd â ni i wersyll pabell ar ymyl maes awyr yn Nicosia. Gallem weld yr awyrennau Comet yn dod i mewn. Roedden ni wedi’n lleoli yno drwy gydol yr amser roedden ni yng Nghyprus.”

Unwaith y byddai 1 Para wedi ymsefydlu, yn fuan byddai'r gymuned leol yn dechrau gweld y berets maroon a wisgwyd gan y Paratroopers yn patrolio'r strydoedd a'r ffyrdd o amgylch Nicosia.

Hefyd, cyn bo hir dechreuodd milwyr 1 Para archwilio'r atyniadau a oedd ar gael i filwyr oddi ar ddyletswydd yn Nicosia. Penderfynodd Swyddog Rheoli'r bataliwn ymyrryd.

“Yn anffodus, wnaethon cael ychydig o drafferth yn Nicosia. Felly, fe wnaethon nhw ein cadw ni allan o'r dref, gan orymdeithio ym mhobman. Fe wnaethon ni orymdeithio ledled yr ynys honno.”

Daeth y Paras yn gyfarwydd â thirwedd yr ynys oedd yn fuan, a oedd hwn wrth gwrs yn cynnwys y mynyddoedd Troodos.

Wedi'i leoli fwy neu lai yng nghanol yr ynys, Troodos yw'r gadwyn fynyddoedd fwyaf yng Nghyprus. Ar bron i 6,500 troedfedd, Mynydd Olympus yw ei bwynt uchaf.

Delwedd gan commons.wikimedia.org

“Mae llun ohonom ni'n symud ymlaen i gysylltu ar fynydd Troodos. Yn y prynhawn, pan oedd yr holl bobl leol yn cael siesta! Roedd cwpl o ddynton yn eithaf sâl.”

Mae gan Cyril y llun hwn o 1 Para ar ymarfer ym mynyddoedd Troodos.

Chwiliodd swyddogion 1 Para am wahanol ffyrdd o gadw eu milwyr yn weithgar. Mae Cyril yn cofio un gweithgaredd a oedd yn heriol iawn yng ngwres canol dydd.

“Roedden ni'n gorymdeithio i Kyrenia yn aml. Penderfynon nhw fod yn rhaid i bawb nofio milltir. Hanner milltir oddi ar Kyrenia mae 'Ynys y Neidr'. Roedd ganddyn nhw rywun ar Ynys y Neidr a phan gyrhaeddoch chi yno (wrth nofio) yna bydden nhw'n eich troi chi nol rownd. Fi wnes I cwblhau hynny.”

Mae Cyril yn siarad am y lleoliad nesaf ar ôl Cyprus. Mae'n credu, ar ôl tua chwe mis ar yr ynys, fod y bataliwn wedi'i hedfan i'r Aiff. Mewn gwirionedd, mae gwefan y lluoedd awyr 'Paradata', sy'n dogfennu hanes y gatrawd, yn rhestru lleoliad brys o Barasiwtwyr i Barth Camlas Suez ym mis Ionawr 1952. Roedd hyn mewn ymateb i Fyddin yr Aiff, a oedd i bob golwg yn bygwth symud ymlaen i ennill rheolaeth ar gamlas Suez.

Yr Aiff a Pharth Camlas Suez

Yn mis Ionawr 1952, roedd tua 70,000 o filwyr Prydeinig wedi'u lleoli yn ardal y gamlas. Roedd presenoldeb 16eg Brigâd Parasiwt Annibynnol yn fesur rhagofalus, a alluogodd Gomandwyr milwrol i lansio ymgyrch awyr os oedd angen.

Anfonwyd 1af Para i'r Aiff a chymerodd safleoedd ar lan orllewinol y gamlas. Nod y cronriad o luoedd Prydain oedd atal Byddin yr Aiff rhag ystyried unrhyw symud ymlaen ar y gamlas.

“Yn sydyn, cawsom ein hedfan allan yno. Unwaith eto, mewn gwersyll pabell ar hyd glannau camlas Suez. Roedd yn rhan gyffrous o fy ngwasanaeth, am lawer o resymau. Pan gyrhaeddod ni yno gyntaf, cawsom ein cloddio i mewn wrth ochr y ffordd a oedd yn mynd i Cairo.”

Y Swyddog a oedd yn Rheoli 16eg Brigâd Parasiwt Annibynnol ar y pryd oedd Syr Kenneth Darling. Roedd yn y dwyrain canol, felly o ystyried bod 1af Para wedi'i wersylla yn ardal y gamlas, rhoddodd gyfle iddo archwilio parodrwydd ei Barasiwtwyr.

“Gallem glywed Darling yn penderfynu ei fod yn mynd i archwilio'r milwyr. Gwnaeth o yrru i fyny gyda'i fflagiau allan ar y car, i fyny ac yn ôl. Pan ddaeth yn ôl, dywedodd wrth y CO nad oedd neb wedi'i gyfarchodd. Er mor wirion ag y mae hyn yn swnio, o ganlyniad i hynny cawsom ymarferion cosb am wythnos. Am 9 o'r gloch bob bore cawsom 'Ymarfer Gwe Pryn Cop'. Hwn oedd gorymdeithio i fyny a lawr mewn amser dwbl. Roedd yna ychydig o aflonyddwch yn yr NAAFI y noson honno.”

Digwyddodd digwyddiad arwyddocaol tra roedd Cyril yn yr Aifft. Mae hyn yn cadarnhau ei fod yn wir roedd e yn yr Aifft yng ngaeaf 1952.

“Tra roeddem allan yna bu farw'r Brenin. Chwech o'r gloch y bore roeddem yn sefyll mewn sgwâr gyda'r Padre yn y canol. Cawsom wybod bod y Brenin wedi marw ac roedd yn 'Mae'r Brenin wedi marw. Duw gadwo'r Frenhines'.

Bu farw'r Brenin George VI ar 6 Chwefror 1952, ac esgynnodd y Dywysoges Elizabeth i'r orsedd.

Yn gynharach, soniodd Cyril y byddai'r amser a dreuliodd yn yr Aifft yn profi i fod ei gyfnod mwyaf cyffrous yn y Fyddin. Mae bellach yn egluro pam:

“Roedden ni'n gwneud neidiau. Nawr, roeddwn i'n Saffiwr Bren. Dywedwyd wrthyf fod y dyn 'PIAT' wedi torri ei gefn a minnau nawr oedd y dyn 'PIAT'. Doeddwn i erioed wedi tanio PIAT. Dyna oedd yr hyn a ddefnyddiwyd ganddyn nhw yn ystod y rhyfel. Roedd fel pibell ddraenio gyda sbring roeddech chi'n ei gocio. Dwi'n meddwl mai'r syniad oedd bod yn rhaid iddyn nhw ddefnyddio 'Canisters' yn Arnhem (Roedd y PIATS yn y Canisters). Ni oedd y 'Moch Cwta'. Roedd hynny'n iawn, mae'n rhaid i rywun ei wneud. Beth bynnag oedd eich arf, mae'n rhaid i chi neidio ag ef. Yn anffodus, PIAT oedd fy un i.”

Roedd yna un naid a fyddai'n aros yn ei lle yng nghof Cyril.

“Roedd hi'n amser maith yn ôl ond nid yw'n fath o beth y byddech chi'n ei anghofio. Felly, roeddwn i nawr yn mynd i wneud fy naid gyntaf gyda'r PIAT hwn. Y bag cit mawr hwn, lle'r oedd y PIAT yn y canol, chwe bom PIAT o'i gwmpas a phacio. Roedd rhaid i mi strapio hwnnw ar fy nghoesau, roedd yn pwyso saith deg pump o bunnoedd! Un strap ar eich ffêr ac un strap o dan y pen-glin. Roedd y bobl gyda'r offer trymaf bob amser i fyny blaen y 'ffon'. Fi oedd y trydydd. Mae hyn yn wallgof ond roedd hi ychydig ar ôl y rhyfel. O'm blaen roedd y 'gwn peiriant Vickers'. Y gasgen, yna'r plât sylfaen a'r Tripod. Roedd y tri hynny o'm blaen ac aethon nhw gyntaf. Allan es i. Wrth i mi ddod i lawr, cyn i fy barasiwt agor, roeddwn i'n edrych i lawr ar y PIAT. Pan agorodd fy barasiwt, whoosh fel 'na, torrodd y cyfan i ffwrdd.”

Mewn amgylchiadau arferol roedd colli arf yn cael canlyniadau difrifol.

“Mae'n drosedd llys milwrol i ollwng offer, oherwydd os yw'n cyffwrdd â chanopi rhywun, wel, wyddoch chi.....Doedd dim ymholiad oherwydd ystyriwyd ei fod yn offer diffygiol. Nawr roedd yn rhaid i mi ei wneud eto!”

Y gwn gwrth-danc 'PIAT'
Projector Troedfilwyr a fu bron
â gwneud y gorau o Cyril.

“Roeddwn i'n benderfynol fy mod i'n mynd i ddal gafael ar y peth 'ma. Felly, mae dolen yna ac fe wnes i roi fy arddwrn drwy'r ddolen a gafael ynddi. Digwyddodd yr union un peth! Neidiais allan a 'whoosh'. Ond roedd y strap uchaf wedi mynd i lawr at fy ffêr ac rydw i'n dod i lawr fel 'na, wedi plygu drosodd gyda fy llaw wedi'i dal. Doeddwn i ddim yn gallu mynd yn syth i'w ryddhau. Fel gallech chi ddychmygu, roeddwn i'n panicio. Roeddwn i'n gwybod beth fyddai'n digwydd (wrth lanio wedi'i strapio i mewn i 75 pwys o PIAT). Nes I jest llwyddo i'w ryddhau.”

Felly, roedd Cyril wedi dod ar draws digwyddiad arall a oedd wedi peryglu eu bywyd ac wedi byw i adrodd yr hanes.

Mae'r ddau ffotograff hyn mae Cyril wedi'u cadw yn dangos faint o offer roedd y Paratroopers yn neidio ag ef ar y pryd.

Roedd cyfnod o ddyletswydd yn 'parth camlas Suez' wedi dod yn swydd amhoblogaidd i lawer o filwyr yn gynnar yn y 1950au. Cyfrannodd ymosodiadau arfog gan genedlaetholwyr yr Aifft, salwch a'r hinsawdd boeth, sych at y teimlad cyffredinol o elyniaeth tuag at y wlad a oedd gan filwyr Prydain. Yn wir, byddai Prydain yn dioddef colli hanner cant a phedwar o filwyr yn y parth rhwng 1950 a 56.

“Hefyd, yn yr Aifft collon ni saith dyn. Doedd neb yn gwybod amdano. Doedd dim wasg fel nawr. Doedd gennym ni ddim 'chutes' brys fel sydd ganddyn nhw nawr.”

“Aeth pedwar allan oherwydd eu bod nhw ar siwtiau statig nid parasiwtiau. Mae parasiwt yn golygu eich bod chi'n tynnu llinyn rhwygo i ryddhau'r siwt. Mewn siwt statig, mae gennych chi'ch siwt a'ch llinell statig yn dod allan o'r cefn. Rydych chi'n bachynnu ar bwynt cryf ar yr awyren. Pwysau eich corff wrth i chi fynd allan sy'n torri'r cysylltiadau, sy'n caniatáu i'r siwt agor yn y drefn gywir. Aeth pedwar dyn allan pan dorrodd y llinell statig honno. Roedd y 'stick' yn mynd, 1, 2,3, 4. Roedd pedwar wedi mynd cyn y gallent ei atal.”

“Roedd dau arall yn blismon, capiau coch. Dwi ddim yn gwybod beth maen nhw'n ei wneud nawr ond bryd hynny, roedd gan bawb reiffi a oedd yn strapio ar draws eu corff. Yn y 'stick', eich gwaith chi yw gwirio'r dyn o'ch blaen a sicrhau bod ei linell statig yn rhedeg yn rhydd. Ar y ddau achlysur hyn aeth nhw ddim wnaed hynny oherwydd bod y llinell statig y tu mewn i'r strap (reiffi). Felly, aethant allan a chrogi eu hunain.”

Sylwodd Cyril yn gynnar yn ei stori Parasiwtiwr fod neidio allan o awyrennau yn alwedigaeth beryglus. Roedd un digwyddiad trist arall y bu'n dyst iddo...

“Welais i un gannwyll Rufeinig. Unwaith eto, dim siwt argyfwng. Un o'r pethau pan fyddwch chi'n parasiwtio, rydych chi'n cael eich dysgu sut i gadw'n gryno. Felly, mae fel 'na nes bod eich siwt yn agor. Os gwnewch chi rhoi goes allan, i'r nant lithrig, bydd y gwynt yn eich dal chi ac yn eich dechrau troelli. Os byddwch chi'n troelli digon, does dim digon o ganopi i ddisgyn ac dy chi'n cwmpo. O bellter, gwelais i'r 'stick' yn mynd allan mewn llinell ac fe welsoch chi'r un hwn (dyn) yn troelli ac yn cwmpo.”

Yn debyg iawn i'w gyd-Barasiwtwyr, nid oedd yn myfyrio ar ddigwyddiadau o'r fath. Yn ddealladwy o ystyried eu bod yn gwasanaethu mewn catrawd awyr, lle'r oedd parasiwtio yn rhan annatod o'u swydd bob dydd.

“Rydych chi mewn (swydd) beryglus. Ni fyddai'n fy atal. Mae'n debyg fy mod wedi fy rhaglennu. Roedden ni'n cael ein disgyblu. Rhoddwyd gorchymyn i ni ac fe wnaethon ni ddilyn nhw a dyna sut y bydden nhw'n dewis Parasiwtwyr.”

Nid oedd amser Cyril yn yr Aifft yn cynnwys neidio, driliau ac ymarferion yn unig. Roedd rheswm pam roedd y Parasiwtwyr yn y wlad ac wrth i'r tensiynau gyda'r cenedlaetholwyr Eifftaidd gynyddu, daethpwyd â'r Parasiwtwyr i barodrwydd gweithredol.

“Rwy'n cofio bod yn yr anialwch a dilyn fys wedi'i dynnu yn y tywod yn dangos maes awyr y Brenin Farouk. Ein gwaith ni pan gyrhaeddod ni yno oedd cymryd y tŵr rheoli. Cawsom ein rhoi mewn cwarantîn bedair awr ar hugain ynghynt, lle na allech chi gyfathrebu ag unrhyw un y tu allan. Roedden ni'n meddwl ein bod ni'n mynd am chwech o'r gloch y bore canlynol ond eto wnaeth e ddim digwydd.”

Ar ôl cael eu sefyll i lawr, roedd cyfnod Cyril gyda Phara 1 yn dod i ben. Roedd yn agosáu at ddiwedd ei gyfnod dwy flynedd o gongripsiw.

“Dyna pryd y cefais fy rhyddhau o'r fyddin. Des i adref yna es i mewn i'r degfed bataliwn, catrawd Parasiwt, TA.”

Y Fyddin Dirioegaethol

Mewn arddangosfa o dynged, ffurfiwyd y 10fed bataliwn, catrawd Parasiwt ym 1943 ym Mharth Camlas Suez. Yn union lle daeth Gwasanaeth Cenedlaethol Cyril i ben. Neidiodd y bataliwn yn Arnhem yn ystod Operation Market Garden a chafodd ei ddileu bron yn llwyr. Yn dilyn y rhyfel, cafodd ei adeiladu'n raddol fel bataliwn wrth gefn. Erbyn 1951 roedd ganddo gryfder o tua 300 o ddynion ac roedd wedi'i leoli yn Llundain. Felly, hon oedd y lle naturiol i Cyril wasanaethu ei ymrwymiad wrth gefn.

“Roedd yn dair blynedd a hanner yn orfodol neu'n bedair blynedd yn wirfoddol. Os gwnaethoch chi bedair blynedd yn wirfoddol, cawsom chi dâl, tair a hanner ddim. Felly yn amlwg gwirfoddolodd pawb am bedair blynedd. Felly, cefais fy nhrosglwyddo i ddeg Para.”

Mae tystysgrif Byddin Dirioegaethol Cyril yn cofnodi ei drosglwyddiad i'r TA yn Charlton, De-ddwyrain Llundain ar 20 Mai 1952.

Roedd yr ymrwymiad wrth gefn yn ei gwneud yn ofynnol i Cyril gwblhau pythefnos o hyfforddiant bob blwyddyn a mynychu nosweithiau ymarfer rheolaidd. Yn ystod yr hyfforddiant pythefnos, bydd rhaid i Cyril wneud sawl naid parasiwt, a gynhaliwyd yn y DU a Gorllewin yr Almaen.

“Roedd neuaddau ymarfer o gwmpas ac roedd rhaid i chi wneud tair neu bedair noson y mis, i gael eich talu. Roeddech chi'n gwneud hyfforddiant arfau ac yn cael darlithoedd ar unrhyw beth newydd oedd ar ddod.”

Mae Cyril yn cofio un gwerysll blynyddol yn yr Almaen,

“Fe wnaethon ni barasiwtio. Ni oedd y gelyn, ac roedd yn rhaid i ni gymryd pont ar Afon Weser”.

Gyrfa bocsio amatur Cyril

“Dechreuais yn y cadetiaid fel pwysau welter ysgafn. Erbyn i mi ymuno serch hynny, roeddwn i'n deuddeg stôn. Roeddwn i'n bocsio i'r bataliwn. Roedd eich bataliwn cyntaf, ail a thrydydd bob amser yn cystadlu. Hefyd bocsio rhyng-gwmni. Wnes i ddim mynd y tu hwnt i ryng-frigâd. Roeddwn i'n jest yn mwynhau y sbort.”

Bywyd yn ôl yn stryd 'Civvy'

“Pan ddes i allan o'r Fyddin, allwn i ddim setlo'n ôl yn y ceginau. Yr holl amser roeddwn i yn y Fyddin roeddwn i y tu allan o dan gynfas, ddim y tu mewn o gwbl. Roeddwn i'n gwybod nad y gegin oedd yr hyn roeddwn i ei eisiau am weddill fy mywyd. Roeddwn i'n gweithio fel y gwarchodwr nos yn y Dorchester ac fe gyrhaeddais adref tua hanner wedi dau yn y bore. Roedd fy mrawd wedi gadael papur newydd ar agor. 'Ymunwch â Brigâd Dân Llundain'. Roeddwn i'n meddwl fy mod i'n ffansio hynny.”

Brigâd Dân Llundain

“Felly dyna'n union wnes i. Ymunais â Brigâd Dân Llundain ac roeddwn i yno am bum mlynedd ar hugain. Roeddwn i wrth fy modd gyda phob munud ohono ac yn edrych ymlaen at fynd i'r gwaith. Roedd llawer o gyn-bersonel y llynges yno. Dyna lle cawsant nhw y Diffoddwyr Tân. Roedd y Frigâd Dân gyfan yn 'Oriawr', 'Clymau' a 'Llinellau'. Math o bethau llyngesol.”

Yn ei fywyd personol, roedd Cyril yn ffodus i cwmpo mewn gariad.

“Rhwng gadael y Fyddin ac ymuno â'r Frigâd Dân, wnes I cwrdd â Sally. Priodon ni a chawsom efeilliaid, Richard a Rachel. Aeth y ddau i'r RAF!”

Bywyd yn Nghymru

Symudodd Cyril a'i wraig Sally i Gymru ym 1982.

“Roedd Sally a minnau bob amser yn teimlo y byddem yn hoffi cael fferm fach. Pan ymddeolais o'r Frigâd Dân ar ôl pymtheg mlynedd ar hugain, fe wnaethon ni werthu tŷ yn Essex a phrynu fferm fach ym Mrynaman. Roedd gennym ni merlod mynydd Cymreig a cheffylau Arabaidd wedi'u bridio'n rhannol. Fe wnaethon ni fagu merlod a enillodd y dosbarth marchogaeth yn y Sioe Frenhinol. Roedden ni yno am un mlynedd ar bymtheg o 1982 i 1997. Yna fe symudon ni yma.”

Troednodyn

Mae'r hanes hwn yn cadw'r atgof o wasanaeth i'r genedl, gan ganolbwyntio'n bennaf ar hanes o Wasanaeth Cenedlaethol.

Mae'r hanes naratif hwn o Wasanaeth Cenedlaethol, ynghyd â ffotograffau, wedi'i leoli yng nghasgliad 'Gwasanaeth Cenedlaethol Cyril Stuart' yn Archif Cyn-filwyr Gorllewin Cymru, gwefan Casgliad y Werin Cymru.

Mae pob hawl, gan gynnwys hawliau cyhoeddi i'r erthygl hon, yn perthyn i Cyril Stuart, neu ei fuddiolwr uniongyrchol pe bai'n marw.

Mae hawliau cyhoeddi i ddeunydd gafodd eu defnyddio i gwblhau'r ddogfen hon yn aros gyda'r cyhoeddwr gwreiddiol. Rydym yn diolchgar iawn i'r ffynonellau gwybodaeth canlynol a helpodd adeiladau stori hon:

- en.wikipedia.org
- [Wikimedia commons](https://commons.wikimedia.org/)
- Paradata.org.uk
- [National Army Museum](https://www.nam.ac.uk/)

